

Szemponatok és adalékok a „jurisztokratikus kormányforma” kérdéséhez

I. BEVEZETŐ GONDOLATOK A PROBLÉMA TERMÉSZETÉRŐL

Amint Montaigne írja, „...ugyanannyi a szabadság és mozgás lehetősége a törvények értelmezésében, mint megalkotásukban.”^[1] E szellemes megállapítás jól megvilágítja, hogy a bírói döntéseknek milyen hatalmuk van a jog alakításában. Montaigne igazsága persze nem csupán lehetőséget jelent, de – amint az Pokol Béla érveléséből kitűnik – számos veszélyt is. Ezek a veszélyek magából az értelmező tevékenységből és annak viszonylagos szabadságából következnek, ám e veszélyeket jelentősen felerősíthetik azok a folyamatok, amelyek a politikai szféra közepontjába fokozatosan a bírói döntést helyezik, háttérbe szorítva egyúttal a népképviseleti rendszer olyan hagyományos, demokratikus intézményeit, mint a parlament.

Pokol Béla könyve, *A jurisztokratikus állam* álláspontom szerint a legfőbb állítások tekintetében megalapozott: jól ábrázolja a nyugati társadalom-, állam- és jogfejlődés főbb irányait. Ebben az írásban Pokol néhány olyan megállapítására utalok, amelyek véleményem szerint alkalmasak az árnyalásra, illetve néhány olyan további aspektus jelzerek, amelyek erősíthetik Pokol érvelését.

I. DWORKIN HATÁSÁNAK KÉRDÉSE

Pokol a jurisztokratikus metódus megerősödésében Ronald Dworkin hatását ismeri fel.^[2] Szerinte az utóbbi évtizedekben a szabálypontosságú jog helyett növekszik a rendes bíróságok szabad mérlegelésének a szerepe, a generálklauzuláknak (*general clauses*), a jogelveknek, az alkotmányi deklarációknak, az absztrakt, „üres”, meghatározatlan tartalmú alapjogoknak, melyek lehetőséget adnak a jogszabály felülbírálására. E tendencia fő propagálójának Pokol a jogelvek fontosságát hangsúlyozó Dworkint látja, akinek befolyása az egyetemi körökben jelentős volt.

[1] Montaigne, 1983, 6.

[2] Pokol, 2017, 8.

Látnunk kell azonban azt is, hogy az elvekre hagyatkozó jogszolgáltatással szemben álló szabályalapú jogalkalmazással és igazságszolgáltatással kapcsolatban is megfogalmazódtak kétségek. Így az amerikai jogelméletben nem csupán az elvekkel, de magukkal a szabályokkal szemben is kialakult egy igen határozott szkepszis, amely Holmesnál^[3] nyert klasszikus megfogalmazást, hogy aztán ez az attitűd az ún. amerikai jogi realizmus képviselőin^[4] át egészen a Critical Legal Studies irányzatáig alapvetően – noha nem kizárólagosan – határozza meg a jogról való elméleti gondolkodást Amerikában. Holmesnak az a kissé provokatív kijelentése azonban, amely a jogot a bíróságok ítélkezésére vonatkozó proféciákkal azonosítja, szoros összefüggésben áll a *common law* rendszerével és a legislatív jog, a *statute law* sokáig tapasztalható alárendelt szerepével. Mert igaz ugyan, hogy az angol Dicsőséges Forradalom után megnövekedett a parlamenti jogalkotás súlya és jelentősége, megmaradt azonban az angolszász jogszemléletnek az a pragmatikus vonása, amely a gyakorlatot elsődlegesnek tekinti az elmélettel szemben.

Az angolszász szemléletben tehát látensen már jóval Holmes meghatározását megelőzően jelen volt az a feltételezés, hogy a törvények igénylik a jogalkalmazói „megerősítést”, a gyakorlattá válást, hogy valóban jogi jellegűnek legyenek elismerhetők. A bírák által kialakított *common law* rendszeréből tehát e felfogás szinte okszerűen következett, mintegy a „The proof of the puddins is in the eating” angol mondás jogelméleti parafrázisaként. Mindennek persze szélesebb körben is hatása volt a kortárs jogelméleti gondolkodásra, így Isay egyenesen úgy fogalmaz, hogy a jogot a döntések, s nem a normák összessége jelenti.^[5] Mindez persze szoros összefüggésben áll a XX. század első felében markánsan artikulálódó, de régebbi gyökerekkel rendelkező ún. decizionosta jogfelfogás terjedésével.^[6] Holmes szabály-szkeptikus szemlélete azután Jerome Franknál egészen annak feltételezéséig jut el (nem minden alap nélkül), hogy a bíróban az eljárás során eleve körvonalazódik valamilyen ítélet, amelyhez csupán meg kell találnia a normatív érveket.^[7] Ezzel a felismerésével Frank voltaképp megelőlegezte a szociálpszichológia egyik alapfelismerését, amelyet Aronson akként fejezett ki, hogy az ember nem racionális, hanem racionalizáló lény.^[8]

A normákkal szembeni szkepszis azonban távolról sem volt egyeduralkodó a XX. század első felének jogfilozófiájában. Sőt éppen ellenkezőleg. Kelsen tiszta jogpozitivizmusa kizárja a köréből mindazokat a tényezőket, amelyek a legislatív (jogalkotás útján létrehozott) normákon kívül esnek. A jogelvek nála legfeljebb arra

[3] Holmes, 1920, 173. (10 *Harvard Law Review* 457–478. 1897.)

[4] Vö. mindezzel Jerome Frank nézeteit a bíróság szerinte egyenesen megjósolhatatlan ítéleteiről. Frank, 1963. 161–163. (1930)

[5] Isay, 1929, 29. Isay hangsúlyozza továbbá a döntést befolyásoló, jogon kívüli olyan tényezők fontosságát, mint például a gazdasági érdekek. (Isay, i. m., 340–342.)

[6] Vö. Schmitt, 1934. Schmitt itt a normatív, a döntési alapú és a társadalmi szokásokat eltérőbe helyező jogfelfogást határozza el egymástól.

[7] Frank, 1963, 112.

[8] Aronson, 2008.

a sorsra jutnak, mint az olyan metajurisztikus tényezők,^[9] mint a morális és politikai megfontolások. Kelsen koncepciója tartósan követőkre talált, noha a XX. század második felében Hart – a Dworkin részéről őt ért kritikát követően – kénytelen volt elismerni a jogelvek jelentőségét és a jog világához való tartozását. Normativista szemléletében, amelyben kiemelt szerepet az ún. elismerési szabálynak, valamint a magatartás-előírásokat tartalmazó normáknak tulajdonított (eredetileg ugyanis nem jutott figyelem a jogelveknek), amelyek keletkezése – amint arra Dworkin is rámutatott – merőben eltér a pozitív jogi szabályok létrejöttétől.

A jogpozitivizmussal szemben a jogelvek jelentőségét és a joghoz való tartozását vallotta többek között Benjamin Cardozo,^[10] aki a jogelveket éppenséggel a szabályréteg *feletti*, e réteget meghatározó tényezőknek ítélte.^[11] A jogelvek jogi jellegének, illetve joghoz tartozásának elismerése természetesen nem, de legalábbis nem feltétlenül jelenti a természetjogi tanok elfogadását. Például az igazságosságnak mint a jog alapvető funkciójának vagy ideális céljának tételezése adott esetben együtt járhat mind a természetjogi, mind a jogpozitivista nézetekkel szembeni fenntartásokkal. Giorgio del Vecchio miközben az igazságosság elvi jelentőségét a jog vonatkozásában elismerte,^[12] egyaránt bírálta a jogpozitivizmus általa dogmatikusnak ítélt, a pozitív jogot az egyedüli jognak tekintő álláspontját, és a természetjog idealisztikus tendenciáját.^[13] Alfred Verdross ugyancsak korlátozott érvényűnek ítélte a jogpozitivizmus és a természetjog különbözőképpen egyoldalú szemléletét, ám a természetjogi nézetekkel szembeni fenntartása ellenére az igazságosságot a pozitív jog normatív érvényességének kritériumaként értékelte.^[14] Hermann Heller megkülönbözteti egymástól a *joglogikai* elveket, amelyek mindenhol érvényesek, és az *erkölcsi* természetű jogelveket, amelyek kulturálisan feltételezettek,^[15] ezeket azonban élesen elhatárolja a pozitív jogtól. Ez utóbbit tartja egyedül a jog valóságának, míg előbbieket pusztán jogi lehetőségeknek.^[16] Heller azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy a pozitív jog kötelező ereje csak az erkölcsi alapelvek kötelező erejéből érthető meg.^[17]

A jogelvek jogiságát elismerő Esserre ahhoz hasonlóan gyakorolt jelentős hatást Cardozo, mint ahogyan Kelsen Hartra. Kelsen jogelvekkel szembeni határozottan elutasító, illetve Hart megengedőbb álláspontjával szemben Esser – összhangban Cardozo állásfoglalásával, és sokban megegyezően Dworkin későbbi felfogásával – a jogelveket a jog részének tekintette, normatív tartalmukat elismerte, noha nem

[9] Kelsen, 1988.

[10] De említhetnénk akár Roscoe Pound-ot, aki – egyebek mellett – a jogi döntés elméletéről írott három részes tanulmányában ugyancsak fontos szerepet tulajdonított a jogelveknek. (Pound, 1923.)

[11] Cardozo, 1921.

[12] Del Vecchio, 1963, 19–22.

[13] Del Vecchio, i. m., 23–24.

[14] Verdross, 1923, 3.

[15] Heller, 1927, 48.

[16] *Uo.*

[17] Heller, i. m., 51.

azonosította azokat a normákkal.^[18] Hart fő művében^[19] – mint említettük – nem tulajdonít jelentőséget a jogelveknek, noha utóbb, Dworkin kritikája nyomán elismeri azok fontosságát. Érdekes azonban, hogy Dworkinnál sajátos módon az ún. *alapjogok* jelennek meg hangsúlyosan, noha általánosságban a *jogelvek* jelentőségét deklarálta. Megjegyzendő, hogy az alapjogok, noha szoros összefüggésben állnak az elvekkkel, mégsem azonosak azokkal.

Kétségtelen tehát, hogy Dworkin figyelmeztette Hartot a jogelvek fontosságára, arra, hogy a jognak részét képezik az elvek és az ún. politikák.^[20] Egyértelmű azonban, hogy Dworkinnál a fő hangsúly a jogelveken van, azok orientálhatják a bírói döntés irányát. A politikák, bizonyos társadalmi célok, szerinte a jogalkotásban juthatnak jelentőséghez. Dworkin elismeri, hogy nem könnyű elhatárolni a jogelveket és a politikákat, de nála felismerhető a törekvés erre az elhatárolásra.

Abban az ítélkezési gyakorlatban, amit Pokol jurisztokratikusnak nevez, több probléma is tetten érhető. Nem történik kísérlet a jogelvek és a politikák elhatárolására. Az Európai Unió jogának szintjén további probléma, hogy az európai jogrendszer felvette fogalmi közé a „közös politikák”-at. Ezek nem egészen azonosak a Dworkin-i politikák fogalmával. Alapvetően bizonyos uniós szabályozási körökre vonatkoznak, ám velük kapcsolatban (olykor normaszövegben is) megjelennek bizonyos politikai értékek, stratégiai célok. Nehézséget jelent egyúttal a határozatlan jogfogalmak nagy száma is.

Álláspontom szerint a bevett jogelvek (például jóhiszeműség, arányosság) alkalmazása nem vet fel olyan problémákat, mint a politikáké, vagy az olyan határozatlan jogfogalmaké, mint „például az egyre mélyülő integráció”. A legfőbb gond pedig az, hogy a jurisztokratikus ítélkezésben teljes következetlenség figyelhető meg. Kiszámíthatatlan, hogy a bíróság a *rule-based*, norma-pozitivistá vagy a kreatív jogértelmezést és jogalkalmazást fogja-e követni. A két gyakorlat konzisztenciáját pedig egy jogon kívüli tényező biztosítja: az ideológiai-politikai vezérmotívum.

A jurisztokratikus jogszolgáltatás legfőbb „baja” tehát álláspontom szerint nem az, hogy valamely konzisztens jogfilozófiai felfogás tételeit (például Dworkinét) tette volna magáévá, hanem az, hogy a legkülönbözőbb elméleti álláspontok egyes elemeivel igyekszik alátámasztani döntéseit anélkül, hogy – jogi szakmai szempontok szerint – egy konzisztens, kiszámítható rendszert körvonalazna. Mint jeleztük, *van* olyan szempontrendszer, ami összhangot teremt az egyes döntések között, azonban az nem szabályalapú, hanem politikai-ideológiai, nem ritkán gazdasági természetű.

[18] Esser, 1956, 50.

[19] Hart, 1961.

[20] Dworkin, 1977, 22–28.

III. A POLITIKAI BEFOLYÁS KÉRDÉSE

Ez a jelenség szorosan összefügg azzal a ténnyel, amit Pokol az alkotmánybíróságok létrejöttével kapcsolatban említ. Utal arra is, hogy az alkotmánybíróságok mintául szolgáltak a később jurisztokratikusnak nevezett mechanizmus kialakulása számára. Ezek az intézmények – függetlenül attól, hogy létrehozásukra jó elméleti érvek sorakoztathatóak fel – többnyire kielezett politikai helyzetben jöttek létre. Ez a szociológiai-politológiai körülmény pedig szükségképpen hatással volt e szervezetek tényleges gyakorlatára.

A szerző utal Izrael, Kanada, Dél-Afrika és Új-Zéland példájára, ahol az alkotmánybíráskodás létrehozására nem a politikai szféra önkorlátozása okán került sor, hanem a megingott hatalmú parlamenti többség befolyásának átmenetése céljából.^[21] Egy fordított irányú, de azonos politikai logika mentén történt az osztrák alkotmánybíróóság felállítása, amikor az első világháború után az osztrák szociáldemokraták nem bíztak a korábbi időből örökölt, konzervatív, rendes bírói karban, és külön szervként állították fel az alkotmánybíróóságot, velük rokonszenvező jogászokkal. Ezt Pokol a demokrácia leváltása, és a jurisztokrácia kialakítása felé tett fontos lépésnek tartja. A második világháború után amerikai befolyás mellett került sor az olasz és német alkotmány elkészítésére és benne az alkotmánybíróóságok létrehozására, szintén a korábbi rezsím bírónak ellensúlyozására.^[22] Ezt az időszakot nyugodtan nevezhetjük a *global constitutionalism* nyitányának, hiszen nem csupán Európában kellett amerikai gyámsággal létrehozni bizonyos intézményeket, de a japán alkotmányt egyenesen amerikai szakértők írták.^[23] Japánban ráadásul az amerikai befolyás kiterjedt a munkajog területére is, a hagyományos japán vállalati struktúrák lazítása és a munkavállalói mobilitás serkentése céljából.^[24]

A jurisztokratikus szisztéma kialakulásában tehát kezdettől nagy szerepe volt a politikai érdekeknek, és ez nem használt a jog autonómiájának, az ezzel kapcsolatos értékeknek és eszméknek. Ez a tényező – a deklarált célokkal szemben – gyakorlatilag a jog politikai aspektusainak erősödéséhez vezetett. Másfe-

[21] Hirschl, 2004, 2.; Pokol, i. m., 46.

[22] Pokol, i. m., 14.

[23] Pokol, i. m., 59; Noah Feldman írja, hogy a japán alkotmány külső, rákényszerített jellege a hatályba lépés után tíz évvel a japán közvélemény tudomására jutott, és ekkor egy bizottságot hoztak létre az alkotmány rendelkezéseinek átvizsgálására és esetleges revíziójára. „De végül mindent megtartottak benne, ami ma már nem lenne elképzelhető – teszi hozzá – az alkotmányok belső legitimitásának igénye miatt. „Less than a decade after the adoption of the Japanese Constitution, the document’s imposed foreign origins became public knowledge in Japan. A commission was formed to consider redrafting – and despite the recommendations for changes, the existing constitution was preserved in its entirety. A half century later, one cannot imagine this sort of acquiescence being reproduced in most places in the world. Today a new constitution must be understood as locally produced to acquire legitimacy.” (Feldman, 2005, 859.)

[24] Okazaki, 2017. „Japanese labor law was introduced in 1947 under the influence of General Headquarters of the Allied Force (GHQ) after World War II. Under their precepts, there is nothing to prohibit the dismissal of workers.”

lől nyilvánvaló, hogy az alkotmányozásba való idegen érdekek behatolása útján bontakozott ki a jurisztokratikus szisztéma. Már ez önmagában involválja, hogy a jurisztokratikus modell elszakad a nemzetállam realitásától, a nemzetállami kereteket erodálja. Ez a tény független attól, hogy az alkotmánybíráskodásnak vannak-e pozitív oldalai, vagy nincsenek.

Pokol hangsúlyozza annak jelentőségét, hogy a jurisztokratikus mechanizmusban a politikai kérdésekben végső soron nem ritkán a bíróságok döntenek. Nem csak a nemzetállami tapasztalatok alapján lehet ezt az álláspontot akceptálni, de az EU-s jog vonatkozásában is. Az uniós jog elsőbbségét ugyanis nem az államok által megkötött szerződések mondták ki, hanem az EU Bírósága. Hasonló a helyzet a menekültek elosztási kvótájával kapcsolatos vitánál is. Az EU Bíróságának gyakorlata két vonatkozásban is a jurisztokratikus modell jellemzőit mutatja: 1) Gyakran elszakad az uniós szerződések szövegétől. 2) Az uniót alkotó országok szuverenitásának erodálása irányába hat.

1. Terminológiai kérdések

Ezen a ponton elérkeztünk a „jurisztokratikus állam” fogalmának terminológiai problémájához. Megítélésem szerint elsősorban nem jurisztokratikus államról kell beszélni, hanem jurisztokratikus döntési mechanizmusról, vagy – ahogy Pokol egy helyen fogalmaz – jurisztokratikus kormányformáról.^[25] Ez a kormányforma azonban nem szükségképpen feltételezi az állam létét, sőt éppen a nemzetállamok létének ellenében hat. Természetesen jogosult beszélni jurisztokratikus államról is, de csak úgy, mint a jurisztokratikus döntési mechanizmus transznacionális-kontinentális, majd globális megvalósításának első lépcsőjéről.

Ugyancsak terminológiai szempontból érdemes szemügyre vennünk Pokol többek által vitatott két kifejezését, a „globális jurisztokráciá”-t és az „alkotmányoligarchiá”-t.^[26] Pokol vázolja azoknak a nemzetközi kooperációknak a rendszerét, amelyek az akadémiai körökben juttatják érvényre a politikai szférában kudarcot vallott törekvéseket. (Például 2005-ben kudarcot vallott az EU-nak mint szövetségi államnak a létrehozása, ám az akadémiai jogászaliten belül, konferenciák és egymásra hivatkozó publikációk nyomán kibontakozik az „európai alkotmányjog” és a „többszintű alkotmányosság” fogalma.^[27]) Alexander Somek nyomán utal a valóság-kreáló kommunikációs technikára is, nevezetesen, hogy ha politikai eszközökkel nem érhető el a cél, úgy kell csinálni, mintha már meg is valósult volna.^[28]

[25] Pokol, i. m., 23.

[26] Pokol, i. m., 53.

[27] Pokol, i. m., 53–54.

[28] Pokol, i. m., 54.; Somek, 2010, 286.: „„Since nobody appears to believe any longer in a change of the world order by political means, scholarship is increasingly taking comfort from the academic equivalent of practical change, namely the re-description of social realities. If the world cannot be changed, you imagine it changed and pretend the work of your imagination to amount to the real. [...] The most ludicrous form of the re-description is the application of constitutional vocabulary to international law.”

E megállapításokkal kapcsolatban legalább két megjegyzés tehető. Az egyik, hogy – mivel nem régmúlt eseményekről van szó – viszonylag egyszerűen és okiratok alapján felmérhető, kutatható, hogy e konferenciák milyen finanszírozással valósultak meg. A finanszírozás módjából, forrásaiból, a különböző ösztöndíjak és támogatások rendszeréből nagy biztonsággal megállapítható, hogy van-e vagy nincs szorosabb kapcsolat a föderális Európa akadémiai-teoretikusai és ugyanezen eszme, illetve cél politikai-gazdasági szorgalmazói között. Aligha lehet vitás, hogy egy ilyen jog- és tudományszociológiai kutatás sok elméleti és gyakorlati tanulsággal szolgálna.

A másik megjegyzés arra vonatkozik, hogy eleve, a priori a konspirációs teóriák világába utalandó-e a globális jurisztokrácia, vagy az alkotmányoligarchia feltételezése? E kérdés megválaszolásánál abból érdemes kiindulni, hogy ilyen összefonódásokra sor került-e – akár más tudományterületeken? Csaba László arra figyelmeztet, hogy a közgazdaságtanban olyan válságok fordulnak elő, amelyek a tankönyvek szerint nem fordulhatnának elő.^[29] A mainstream közgazdaságtan, mely a matematikai modelleket részesíti előnyben a valós társadalmi-gazdasági tapasztalatokhoz képest, abszolút túlsúlyban van az egyetemeken, a kutatóintézetekben és a szaklapokban.^[30] Megemlíti, hogy 20 vezető közgazdasági folyóiratból 19 az USA-ban jelenik meg, vagy ott szerkesztik, így amerikai mintára kialakult egy szabványosított globális közgazdaságtan.^[31] Az azonos gondolkodású szerkesztők révén sok tekintetben önbeteljesítővé válik egy irányzat uralma, s elterelnek mindent, ami nem e zsánerbe illik.^[32] Az eltérő megközelítésű professzorok valóságot feltáró munkáit a főáram nem hivatkozza, nem vesz azokról tudomást, a hamis emberképből kiinduló, matematizáló mainstream leegyszerűsítő téziseit pedig könnyű konkrét érdekek szolgálatába állítani.^[33]

Csaba professzor rámutat, hogy a tudományos paradigmák megváltoztatása a hatalmi, pénzügyi, szervezési és személyes érdekviszonyok által erőteljesen motivált folyamat. Egyszerűbb kizárni az akadémiai megfigyelési körből az eltérő szemléletű lapokat/kiadókat, mint vitatkozni velük. Ez negatívan befolyásolja, manipulálja az eltérő nézetű szerzők tudományometriai teljesítményét, és létrejön az egy irányzat monopóliuma.^[34] McCloskey egyenesen arról ír, hogy a hegemóniára jutott, intoleráns matematikai módszer a szabad-kereskedelem számára szolgáltat érveket.^[35] Paradox módon: a szabad kereskedelem szolgálatában az intellektuális hegemonia és monopólium áll. Érdekes adalék, hogy az 1995-ben pénzügyi műveletekre kivetendő ún. Tobin-adó ötletét a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* egy orwelli, globális, totális állam kialakulásához vezető út állomásának

[29] Csaba, 2014, 26.

[30] Csaba, 2016, 16.

[31] Csaba, 2014, 54–56.

[32] Csaba, 2014, 57.

[33] Csaba, 2016, 16.

[34] Csaba, 2015, 102.

[35] McCloskey, 2002,13–14.

minősítette.^[36] A szavaknak pedig nagy a hatalmuk. Csaba László is hivatkozza az amerikai közgazdászt, McCloskey-t, aki szerint nem csak az ideák határozzák meg a történeket, hanem az ideákról való beszéd is.^[37] Mindez összhangban van Alexander Somek gondolatával, a realitást pótló, majd megteremtő imitációról.

Ami tehát a „globális alkotmányoligarchia” terminust illeti, az legalábbis megfontolandó, hiszen jól látható, hogy a közgazdaságtanban is kialakult egy – Csaba professzor kifejezését parafrázálva – globális közgazdaságtani elit, mely hegemón helyzetet alakított ki magának, nem függetlenül az általa támogatott gazdasági érdekköröktől. Ez a globális közgazdaságtani oligarchia sajátos narratívájával nem elemzi, hanem alakítja a világot, éppen úgy, ahogyan Alexander Somek szerint az „európai alkotmány” propagálói imitálják a többszintű alkotmányosságot.

Oswald Spengler írta száz évvel ezelőtt: „az álmodozót kielégítheti, ha a sajtó alkotmányosan »szabad«, a szakember azonban az iránt fog érdeklődni, ki rendelkezik felette.”^[38] A kérdést feltehetjük persze a globális alkotmányoligarchia *network*-je tekintetében is. A második világháború utáni olasz, német, japán alkotmányozásnál jól látható az amerikai befolyás. Alapos kutatást érdemlő, nagy kérdés, hogy az európai illetve globális „konstitucionalizmus” akadémiai képviselőinek működése, vagy az olyan – egyébként kiváló – folyóiratok, mint a *Global Constitutionalism* mögött felfedezhetők-e olyan gazdasági érdekek és csoportok, amelyek a közgazdaságtanban a „globális közgazdaságtan” kialakulásához és hegemoniájához vezettek.

A háttér vizsgálata terminológiai szempontból is fontos lehet. Arról van ugyanis szó, hogy a jurisztokrácia kifejezés akkor helytálló, ha autonómok azok a jogászok, akik a jurisztokratikus folyamatot alakítják. Amint az arisztokrácia az arisztosz, a „legjobbak” a „nemesek”, a demokrácia a démosz, az oligarchia a vagyonosok uralmát jelenti, éppen így a jurisztokrácia a juristák, a jogászok uralmára enged következtetni. Ha azonban ezek a jogászok csak eszközök egy új típusú uralmi rend kialakításában, úgy aligha lehet szó az ő uralmukról.

IV. JURISZTOKRÁCIA ÉS GLOBALIZÁCIÓ

Hogy a jurisztokratikus folyamat természetét jobban megértsük, alighanem be kell majd vonni a vizsgálódás körébe az olyan befolyásos gondolkodók munkáit is, akik nem közvetlenül a jurisztokratikus mechanizmusról, hanem a jurisztokratikus jelenségekkel összefüggő folyamatokról írnak: a hagyományos nemzetállami struktúrák erodálásáról, vagy a globális rendről. Jürgen Habermas *A posztnemzeti állapot*^[39] című műve éppúgy fontos adalékokkal szolgál, mint az EBRD első elnökének, François Mitterrand kampányfőnökének, a Nicolas

[36] Martin - Schumann, 1998, 120.; *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1995. március 17.

[37] Csaba 2016, 17.; McCloskey, 1983, 481-517.

[38] Spengler, 1991, II. 642.

[39] Habermas, 2006.

Sarkozy-féle gazdasági program kidolgozójának, a jelenlegi francia elnök, Emmanuel Macron mentorának^[40] gondolatai európaiságról, globalitásról, a jog és az államok jövőjéről. Jacques Attali *Ki kormányozza holnap a világot?* című 2012-es, és a 2006-ban megjelent *A jövő rövid története* című könyvében egyaránt a világ globális kormányzása mellett érvel. Téziseinek többségét már korábban is megfogalmazta. Különösen tanulságos azonban 2003-ban megjelent munkája, *A nomád ember*. Már itt felveti, hogy a külföldieket befogadó és az ettől elzárkózó országok ellentéte ketté fogja hasítani az Uniót.^[41] Szerinte „az uniónak (...) jelentős fiatalítást kell lehetővé tennie, és be kell engednie nagyszámú idegent”.^[42] A piac uralmáról írva jelzi, hogy a törvényeket szerződéses váltják fel, az igazságszolgáltatást pedig választott bíróság.^[43] Az európai alkotmányos berendezkedés szerinte modellként szolgál a majdani világméretű alkotmány számára.^[44] Majd másfél évtizeddel ezelőtt írt a nagy népmozgásokról, amelyek a határokat eltörlik, s hogy *a mozgás szabadsága lesz az első és legfontosabb szabadságjog*.^[45] Világos azonban, hogy ezt nem nemzetállamok törvényhozásai, vagy megállapodásai fogják kimondani. Valószínűbb és logikusabb, hogy valamely nemzetközi bíróságra hárul majd ez a feladat.

Megdöbbenő gondolata Attalinak az ingatlantulajdon eltörlése,^[46] a poligámia és a promiszkuitás elterjesztése.^[47] Attali szerint az államok lényegében befogadó ügynökségekké alakulnak át,^[48] míg a „Föld kormánya” „ügynökségek hálózata körül szerveződik meg, függve a világméretű parlamenttől”.^[49] Figyelembe véve azonban, hogy a világ parlamentjének az EU parlamentje szolgálná a mintát, a „Föld kormányának” aligha kellene túl szigorú ellenőrzéssel számolnia.

Pokol korábbi kutatásai alaposan bemutatták a globális uralmi rend struktúráját, és működését.^[50] Legutóbbi kötetében felvázolta a „jurisztokratikus kormányforma” természetét, utalva egyben a két jelenség – tudniillik a globális uralmi rend és a jurisztokratikus kormányforma – összefüggéseire. Érvelése sok vonatkozásban elgondolkodtató és meggyőző. Az általánosságokon túl szükségesnek tűnik azonban ezeknek az összefüggéseknek – a szervezeti, a személyi, és pénzügyi összefonódásoknak – a konkrét, empirikus vizsgálata is. Egy ilyen kutatás eredménye nem csupán a terminológia pontosításához vezethet el, de ahhoz is, hogy eredményesebbé váljon a védekezés mind a tudományt, mind a demokratikus berendezkedést torzító folyamatokkal szemben.

[40] Morvay, 2017, http://www.hetek.hu/kulfold/201705/macron_az_elit_alma (Letöltés 2017. 09. 27.)

[41] Attali, 2004, 303–304.

[42] Attali, i. m., 304.

[43] Attali, i. m., 305.

[44] Attali, i. m., 309.

[45] Attali, i. m., 323.

[46] Attali, i. m., 326.

[47] Attali, i. m., 328.

[48] Attali, i. m., 330.

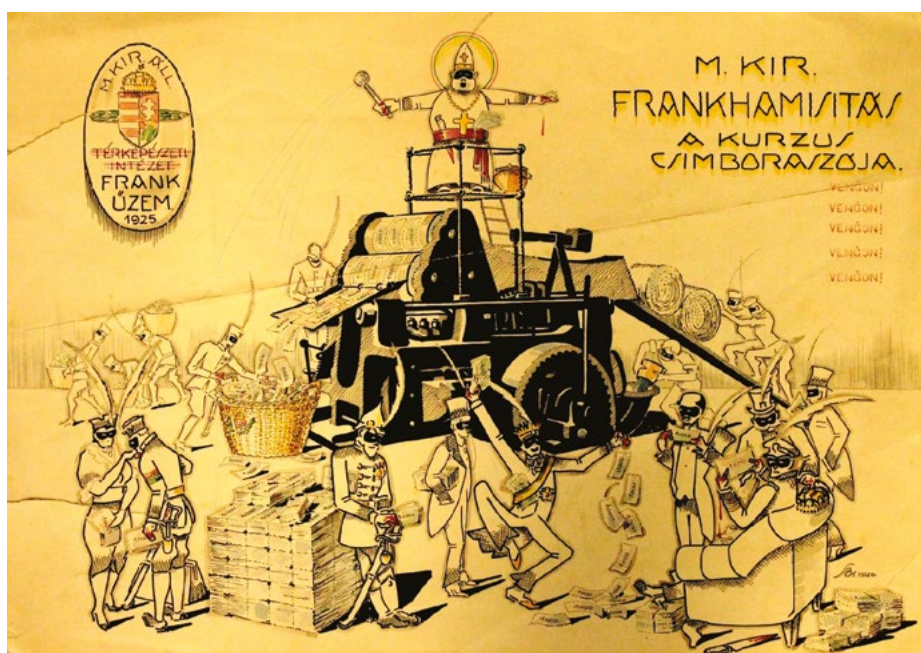
[49] Attali, i. m., 330.

[50] Pokol, 2005; Pokol, 2008.

IRODALOM

- Aronson, Elliot (2008): *A társas lény*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Attali, Jacques (2004): *A nomád ember*. Allprint Kiadó, Budapest. (Eredeti kiadás Jacques Attali: *L'homme nomade*, Librairie Artheme Fayard, 2003.)
- Cardozo, Benjamin (1921): *The Nature of Judicial Process*. Yale University Press, New Haven.
- Csaba László (2014): *Európai közgazdaságtan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Csaba László (2015): Áttörés a világ közgazdaságtanában? – vagy mégsem? *Köz-gazdaság* 10. évf. 3. szám, 89–104.
- Csaba László (2016): Ragadozó tigrisek a globális gazdaságban. Újratermelődnek a válságjelenségek. (interjú; riporter: Nagy Ida), *Demokrata* XX. 24. június 15. 16–18.
- Del Vecchio, Giorgio (1963): *Grundlagen und Grundfragen des Rechts*. Vandenhoeck-Ruprecht, Göttingen.
- Dworkin, Ronald (1977): *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press, Cambridge.
- Esser, Josef (1956): *Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des privatrechts*. Mohr, Tübingen.
- Feldman, Noah (2005): Imposed Constitutionalism. *Connecticut Law Review*, Vol 37. Summer. 857–889.
- Frank, Jerome (1963): *Law and the Modern Mind*. (1930) Anchor Books. New York.
- Frank, Jerome: *Law and the Modern Mind*. Anchor Books, New York.
- Habermas, Jürgen (2006): *A posztnevezeti állapot*. L'Harmattan, Budapest.
- Hans-Peter Martin – Harald Schumann (1998): *A globalizáció csapdái. Támadás a demokrácia és a jólét ellen*. Perfekt, Budapest.
- Hart, Herbert Lionel Adolphus (1961): *The Concept of Law*. Clarendon Press, Oxford.
- Heller, Hermann (1927): *Die Souveränität*. de Gruyter, Berlin.
- Hirschl, Ran (2004): *Towards Juristocracy. The Origins and Consequences of the New Constitutionalism*. Harvard University Press, Boston
- Holmes, Oliver Wendel (1920): *The Path of the Law*. In: *Holmes, Collected Legal Papers*. Harcourt, Brace & Co. New York.
- Isay, Hermann (1929): *Rechtsnorm und Entscheidung*. Berlin, F. Vahlen.
- Kelsen, Hans (1988): *Tiszta jogtan*. Az ELTE Bibó István Szakkollégium kiadványa, Budapest.
- McCloskey, Deirdre (2002): *The Secret Sins of Economics*. Prickly Paradigm Press, Chicago.
- McCloskey, Donald N. (1983): The Rhetoric of Economics. *Journal of Economics Literature*, Vol. XXI. (June) 481–517.)
- Montaigne, Michel Eyquem de (1983): *A tapasztalásról*. Európa Könyvkiadó. Budapest.
- Morvay Péter: Macron, az elit álma. *Hetek* XXI/18. 2017. 05. 05. http://www.hetek.hu/kulfold/201705/macron_az_elit_alma Letöltés 2017. 09. 27.
- Okazaki, Osamu (2017): Modernization and the Japanese Habitual Employment Practice. *Jogelméleti Szemle* 3. szám, 124–133.
- Pokol Béla (2005): *Globális uralmi rend*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- Pokol Béla (2008): *Globális uralmi rend, 2. kötet*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- Pokol Béla (2017): *A jurisztokratikus állam*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest.

- Pound, Roscoe (1923): The Theory of Judicial Decision, 1-3. *Harvard Law Review*, Part 1. Vol 36, No 6., 641–662., Part 2. Vol 36, No 7. 802–825., Part 2. Vol 36, No 8. 940–959.
- Schmitt, Carl: *Über die drei Arten des Rechtswissenschaftlichen Denkens*. Hamburg.
- Somek, Alexander (2010): Administration without Sovereignty. In Petra Dobner – Martin Loughlin eds.: *The Twilight of Constitutionalism?* Oxford University Press.
- Spengler, Oswald (1991): *A nyugat alkonya, I-II*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Verdross, Alfred (1923): *Die Einheit des rechtlichen Weltbildes*. Mohr, Tübingen.

•
M. Kir. frankhamisítás a kurzus csimborasszója (1925) (RFMTM)